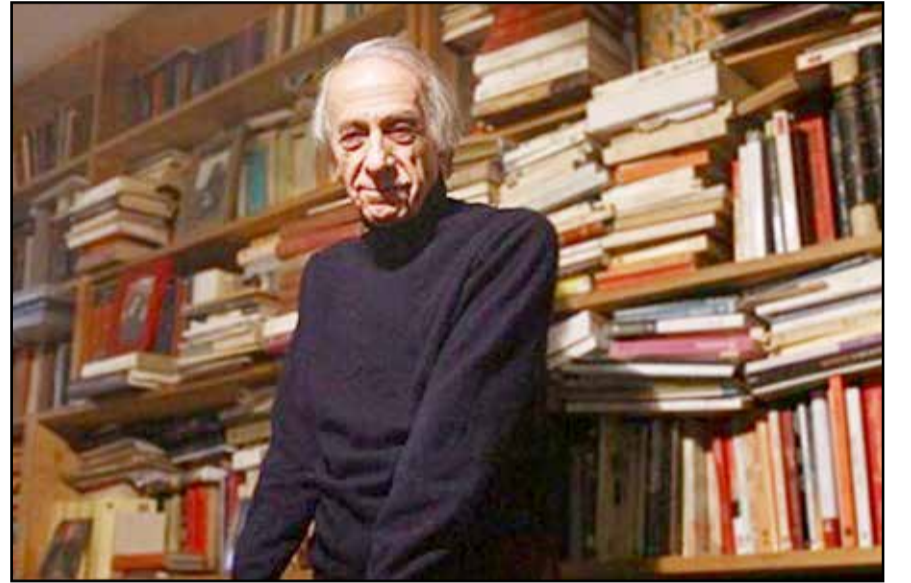

جلال ستاری درگذشت

وداع با مرد اسطوره‌ها

بهره می‌گرفت، می‌گفت آشنایی با «آن آدم دانا» کمک فراوانی به او کرد و جمال زاده به خیلی‌هاز جمله بسیاری از ایران شناسان، مستشرقان و اهل علم معرفی‌اش کرد، البته ستاری در دوران تحصیل در سوییس شاگرد ژان پیازه، روان‌شناس سرشناس و مخترع «نظریه رشد مرحله‌ای پیازه» هم بود؛ این البته تنها نکته‌ای است که در اغلب بیوگرافی‌های موجود درباره‌ او از دوران تحصیل در فرنگ به جا مانده اما با این حال روایت این چهره برجسته از این دوران با فراز و نشیب‌هایی همراه است که حکایت از دل‌زدگی او از سیاست و پس از آن دل‌بستگی به فرهنگ دارد؛ این طور که خودش می‌گوید، ماجراهای بسیاری سبب شد پذیرد از طریق سیاست نمی‌تواند راه به جایی برسد. این شد که پیش‌تر از قبل به حوزه فرهنگ علاقه‌مند شد: «بی‌بردم پایگاه اصلی‌ام فرهنگ است و باید استوار

بپردازم، کتاب «هزار و یک شب» بود. در شرایطی که به این کتاب در آن مقطع بسیار توجه می‌شد، برایم جالب بود بدانم چطور کتابی که برای ما اثر داستان بی‌سروتهی است، برای آن‌ها منبع پژوهشی بزرگی است و این همه مورد اقبال آن‌هاست. اولین ترجمه فرانسوی کتاب «هزار و یک شب» در قرن هجدهم درمی‌آید، بعد به زبان‌های دیگر ترجمه می‌شود. کنجکوشم بدانم این چیست. از آن به بعد در سبب قصه‌ها و مثل‌های ادبیات خودمان فعالیت‌م را آغاز کردم که یکی از همین کتاب‌های من، «هزار و یک شب» است. بعدش از این اثر چاپ کامل‌تری به دست دادم و همین‌طور ادامه دارد. این راهی برای ورود به دریای عظیم فرهنگ و هنر ایران بود. از همان دبیرستان دارالفنون آغاز شد و ادامه دارد.»

حالا که جلال ستاری رفته است، «جان‌های آشنا»، «تراژدی و انسان»، «هزار و یک شب» در بوف کور»، «اسطوره در جهان امروز»، «سیمیای زن در فرهنگ ایران»، «در قلمرو فرهنگ»، «افسون شهرزاد»، «نمایش در شرق»، «اسطوره‌ورم در اندیشه میرچالیلاده»، «در عشق زلیخا»، «در بی‌دولتی فرهنگ»، «بین و اسطوره در تئاتر»، «پژوهشی در اسطوره‌ها و افسانه اسکندر»، «اسطوره‌گی و فرهنگی»، «مزم و مثل در روان‌کاوی»، «تماد و نمایش»، «زبان رمزی افسانه‌ها»، «چهار سیمیای اسطوره‌ها»، «پژوهشی در احوال شیخ‌صنعت و دختر ترسا»، «نمایش و نقد فرهنگی با ترجمه به جا گذاشته‌است که برخی از آن‌ها جزء آثار مرجع و شاخص در زمینه‌های تخصصی خود به شمار می‌آیند؛ اما سرآغاز خلق این آثار از کجا بود؟ ستاری این‌طور توضیح می‌دهد: «اولین چیزی که به ذهنم آمد به آن

تالیف به جا گذاشته است. علاوه بر این ترجمه‌هایی چون «آخرین مصاحبه با سارتر»، «جهان‌نگری»، «فرهنگ و تئاتر و طاعون»، «پژوهشی در ناگزیری مرگ گیلگمش»، «شرق در ادبیات فرانسه»، «جهان اسطوره‌شناسی»، «زم‌پردازی آتش»، «دانش اساطیر»، «اسطوره‌های عشق» و «تأثیر سینما در کودکی و نوجوان» نیز از او به یادگار مانده است. نگاهی گذرا حتی به فهرست بلند آثار به جامانده از جلال ستاری نشان از توجه ویژه او به اسطوره‌شناسی دارد، چه بسا که او را پیش از هر عنوان دیگری، اسطوره‌شناس خطاب می‌کنیم. آری او به اسطوره «عمیقاً» علاقه‌مند و معتقد بود «برای شناخت بهتر فرهنگ باید از اسطوره و قصه شروع کنیم». ستاری در زمان حیاتش، این علاقه خود به اسطوره را چنین شرح می‌دهد: «باید بگویم علاقه‌مندی‌ام به اسطوره از دوران دانشجویی شروع شد. خب خیلی چیزها در باب تاریخ، فرهنگ و قصه‌ها خوانده بودم. بی‌بردم به این که اسطوره اولین جوانه تمدنی بشر است. اسطوره‌ها غالباً مربوط به خلقت بشر هستند. اولین اسطوره‌ها به خلقت می‌پردازند؛ اما هر چقدر سخیف‌تر، اولین بذر تفکر بشری هستند. نخستین بار در اسطوره‌ها بشر فکر کرده چرا جهان پدید آمده است. بنابراین اگر بخواهیم بینه این نکته بی‌بریم که چگونه جهان پدید آمده است، فکر کردیم باید از اسطوره‌ها آغاز کرد.»

جلال ستاری شناخت و روایت یک قوم را در گرو قصه‌ها می‌دانست. او به تئاتر و ادبیات علاقه جدی داشت و به روایت خودش، هر چند فعالیت محض سیاسی را کنار گذاشت اما دنبال کردن و پیش بردن فعالیت‌های سیاسی را از راه فرهنگ و تلاش‌های فرهنگی دنبال کرد.

تئاتر

شفاف‌سازی تئاتر ۹۹
پس از بدروود دولت

صبح دیروز، اداره کل هنرهای نمایشی در واپسین روزهای دولت یازدهم اقدام به انتشار اسناد مالی سال ۹۹ کرده است. اگرچه این اسناد حاوی اطلاعات مهمی درباره تخصیص بودجه تئاتر در سال ۹۹ است؛ اما کماکان بخش مهمی از بودجه تئاتر در آن درج نشده است. این جداول که در ۱۵ مستند آماده‌سازی شده است شامل کمک‌هزینه‌های اجرا، کمک‌هزینه‌های سالن‌های تئاتر، جشنواره‌های فجر، عروسکی و خیابانی می‌روان و برخی هزینه‌های تولیدی ذیل فصل پنج وزارت ارشاد است.

اگرچه اداره کل هنرهای نمایشی اعلام کرده است در راستای اجرای سیاست‌های شفاف‌سازی و دسترسی آزاد به اطلاعات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، این گزارش‌ها تهیه شده است؛ اما خبری از هزینه‌های این اسناد در فصل دیگر خود نمی‌شود.

با توجه به شیوع کرونا و اقدامات دولت برای برپایی فضاهای برخط، در این گزارش هزینه‌های حمایت از پرتال‌های استانی و شعب انجمن هنرهای نمایشی استان هادر کنار تالیس و فعالیت تلویزیون تئاتر ایران نیز اعلام شده است. در هفته‌های اخیر موضوع تلویزیون تئاتر ایران جز مسائل مورد انتقاد برخی افراد بوده است که تالیس و اختصاص بودجه آن را غیرشفاف ارزیابی کرده بودند.

در حالی اداره کل هنرهای نمایشی اقدام به انتشار این ارقام کرده است که درباره هزینه‌های سه ماهه اول خود هیچ شفاف‌سازی نکرده است. با این حال برخی منتقدند؛ امین ابراهیم‌رئیس شانس حضور قادر اشنادار اداره کل هنرهای نمایشی بسیار است؛ اما اعلام برورنده‌های مالی شاید دلالت بر خداحافظی دوباره قادر آشنا باشد.

گردشگری

افزایش تقاضای سفر قسطنطنیه

افزایش نرخ بلیت و وسایل نقلیه عمومی، هزینه بنزین، هتل‌ها و دیگر خدمات سفر، متقاضیان سفرهای قسطنطنیه را افزایش داده است.

به گزارش ایسنا، تعداد و بسایر تها و آژانس‌هایی که خدمات قسطنطنیه سفر را عرضه می‌کنند در حال افزایش است. این شیوه سفر در گذشته نیز رواج داشته، اما به گفته آژانس‌داران در سال‌های اخیر به دنبال تورم و افزایش قیمت‌ها، متقاضی بیشتری داشته است.

سفرهای قسطنطنیه نسخه‌ای بود که وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی با گرانی هزینه خدمات سفر و کاهش مسافران در سال ۹۷ پیچید. ابتدا قرار بود طرحی برای ارزان سازی سفر اجرا شود، مدتی بعد نام طرح را به «آسان‌سازی سفر» تغییر دادند، کمی بعدتر هم اعلام کردند منظورشان از این طرح‌ها، سفرهای قسطنطنیه بوده است.

کیوان بیانی، یکی از آژانس‌دارانی که تورهای اقساطی به خارج از کشور اجرا می‌کند، به ایسنا می‌گوید: متقاضی سفرهای قسطنطنیه به ویژه به خارج از کشور بیشتر شده است که گرانی و کم‌توانی مردم، عامل اصلی ترویج این شیوه‌ها از سفر بوده است. هر چند که سفرهای قسطنطنیه در گذشته هم رواج داشته، اما از زمانی که ارمنستان مجوز واکسیناسیون اتباع و گردشگران خارجی را صادر کرد، نمایان تر شده است.

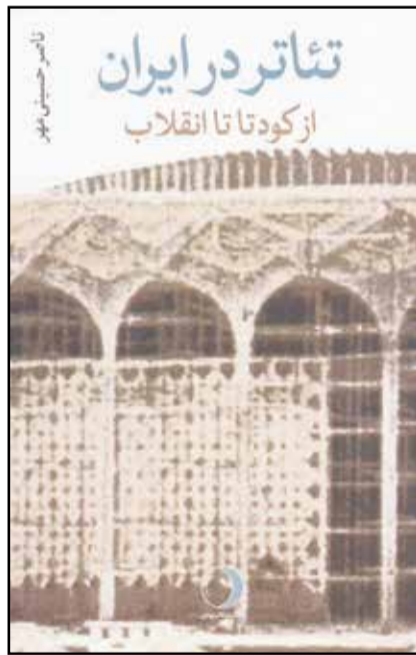
نگاهی به «تئاتر در ایران، از کودتا تا انقلاب»

کتابی که یک تاریخ شخصی است

از کودتا تا انقلاب

همراه است. آقای حسینی مهر پیشتر در کتاب «تئاتر ایران: چند روایت تازه» به سرآغاز تاریخ معاصر تئاتر ایران رفته بود. کتاب مذکور مجموعه چند مصاحبه‌ای است که آقای حسینی مهر در عنوان جوانی با برخی چهره‌های تأثیرگذار تئاتر ایران از جمله مهین اسکویی، رقیه چهره‌آزاد یا عطاءالله‌هاهداشته‌است. کتاب حاوی اطلاعات مفیدی است از وضعیت شکل‌گیری سالن‌های تئاتر در خیابان لاله‌زار یا روایت‌های تازه‌ای از ماجرای مرگ تراژیک میر سیف‌الدین کرمانشاهی؛ اما ماجرا زمانی وارد فاز نقد می‌شود که آقای حسینی مهر رفتاری شبیه به دیگر مورخان ندارد. او چندان در بنیاد اصول تثبیت‌شده تاریخ شفاهی نیست. برای مثال در مورد مصاحبه ایران دفتری یا مهین اسکویی حتی کنش‌های خارج از مصاحبه‌ها درج کرده است یا آنکه گفتگوش با عباس جوانمرد چندان ارزش تاریخی ندارد و بیشتر به یک سخنرانی منقطع می‌ماند که می‌شد با حذف پرسش‌ها به یک مقاله مفصل بدلش کرد. گفته‌ها نیز بعدها جوانمرد در کتابی چون «تئاتر، هویت و نمایش ملی» مسووط‌تر مطرح می‌کند.

اما کتاب مدنظر من در این نوشتار «تئاتر در ایران: از کودتا تا انقلاب» است. کتابی که گوئی‌اقرار است قسمت دومی هم داشته باشد و به‌زودی روانه بازار نشر شود. شیوه کار آقای حسینی مهر در کتاب مذکور متفاوت از کتاب پیشین است. این بار موضوع تاریخ شفاهی نیست و نویسنده به‌سرآغاز تاریخ مکتوب رفته است. این برای نخستین بار است که تاریخ تئاتر در این بازه مطرح می‌شود. برای مثال مهین اسکویی مهر در یک فصل به سرآغاز سعید سلطانپور و انجمن نمایش ایرانی رفته است که اساساً حتی اعضای آن نیز از بیانش دوری می‌جستند و این نویسنده تا بوی سلطانپور را در یک نوشتار تاریخی شکسته است. از همین رو حسینی مهر دست به یک تقسیم‌بندی مفصل از بازه ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ کرده است و برخلاف آثار مشابه خود این تقسیم‌بندی بر پایه نمایشنامه‌نویسان نیست؛ بلکه ملاک کارگردانان و گروه‌های حول آنان است. برای مثال وقتی از بهمن فرسی

سخن به میان می‌آید، به‌جای نگاه به متن او، اجرای او مدنظر قرار می‌گیرد. بخش مهمی از این وضعیت به جایگاه فردی شخص حسینی مهر بازمی‌گردد. او خود را نه در قالب مورخ، که در نقش یک شاهد عرضه می‌کند. همین وضعیت منجر شده است که پیکان نقد برخی ناقدان به سمت شخصی نویسی این نویسنده نشانه گرفته شود. حسینی مهر خود را پایبند اصول دست‌وپاگیر تاریخ‌نویسی نکرده است. چیزی که برای مثال در نوشتارهای حمید امجد یا جمشید ملک‌پور شاهد هستیم. در میانه یک گفتگو، ناگهان حسینی مهر چون شاهدی از غیب وارد متن می‌شود و ماجرا را جهت می‌دهد. برای مثال در مورد ماجرای نمایش «بچه‌خوک آتش» در جشن هنر شیراز، او در حالی نقل تاریخ خود ظاهر می‌شود و نگاه خود را تثبیت می‌کند

کتاب

نگاهی به «تئاتر در ایران، از کودتا تا انقلاب»

کتابی که یک تاریخ شخصی است

از کودتا تا انقلاب

با وجود آثار متعدد نوشتاری در باب تاریخ تئاتر ایران؛ اما تئاتر ایران از منظر تاریخ‌نگاری دچار ضعف اساسی است. بخش مهمی از این ضعف تمرکز بسیار مورخان و پژوهشگران بر یک بازه تاریخی مشخص است. برای مثال بیشترین آثار نگاشته شده در حوزه تاریخ به دوره قاجار و عصر مشروطه بازمی‌گردد. جایی که مشروطه‌خواهان با درک تازه‌ای از گونه‌های غربی نمایش و البته نمایشنامه‌نویسی، تلاش کردند در راستای تنویر آذهان عمومی از فن درام بهره‌برند. این رویه جذاب و پرتابل‌م با ظهور سردر سپه و سانسور عمومی از پس زمامداری او به یک بن‌بست و پایانی تراژیک می‌رسد. پایانی که اپیلوگش ترور ناجونم دانه میرزاده عشقی است و آن تشییع سراسر شور پیکرش در میدان بهارستان.

از سوی دیگر با پیروزی انقلاب اسلامی و تمرکز حکومت بر دستاوردهای خود، بازه زمانی ظهور رضاشاه تا سقوط محمد زشاه از تمرکز تاریخ‌نگاری مورد غفلت قرار می‌گیرد و جز چند نشر خصوصی و نویسندگان مستقل، اثر قابل‌تأملی منتشر نمی‌شود. برای مثال در مورد «کارگاه نمایش» هر دو اثر منتشر شده در بخش خصوصی به طبع رسیده است و البته به سبب همین استقلال در نوشتار، از بخش مهمی از اسناد و مدارک محروم مانده‌اند. ناشر دولتی چون انتشارات نمایش در چهل سال گذشته تمرکز خود را بر همان موضوع نمایش‌ها و آیین‌های سنتی قرار داده است.

با این حال یافتن کتابی درباره یک بازه مشخص تاریخی معاصر در حوزه تئاتر فرصتی است مغتنم. ناصر حسینی مهر در کتاب اخیرش این فرصت را برای کنجکاوان جوان تاریخ تئاتر مهیا کرده است، هر چند این مهیا‌سازی با نقدهایی نیز